

november 2010

Evaluatie Participatieproces De Laren - Almere Haven

eindrapport

Gemeente Almere

Woningpark met
1. Water omringd
2. Water uit de boer

Het water
blijft over de
woning 45%

gereguleerde
Sport waar?

1 Verwoord de op

5,5 HA W
WIT JEZEL

2 Wat zijn de eerste dingen waar je aan denkt bij de opgave?

1. Tuin voor wonen
2. ...

3. Herken je aspecten van de opgave uit je eigen omgeving?

JA

4 Schrijf een paar ideeën op die mogelijk een antwoord kunnen zijn de opgave.

Spraaklessen ...

het nieuwe sportpark de Wier
3e halfjarentek 24 jan 2003

Voorwoord

Geachte lezer,

Voor u ligt de evaluatie van het participatieproces voor De Laren. Bij de raadsbehandeling van het ontwikkelingsplan De Laren in februari 2010 heeft het College toegezegd dit proces te evalueren.

De gemeente heeft bewoners en belanghebbenden actief laten meedenken en meepraten over de planvorming voor De Laren in Almere Haven. Hiervoor is een voor Almeerse en zelfs voor Nederlandse begrippen bijzondere vorm gekozen. Elke belangstellende kon zich aanmelden voor het zogenaamde 'Havenpanel'. Met dit Havenpanel van ongeveer 90 personen en een door het Havenpanel gekozen stedenbouwkundig bureau heeft de gemeente het ontwikkelingsplan gemaakt.

In zekere zin was het participatieproces voor De Laren een experiment voor Almere. Als jonge stad, die in de 30 jaar van haar bestaan hoofdzakelijk op groei en uitbreiding was gericht, hebben wij nog relatief weinig ervaring met participatie als onderdeel van ruimtelijke planning. Ervaring die onontbeerlijk is om invulling te geven aan de ambitie om burgers meer invloed te geven op de ontwikkeling van de stad.

De uitkomsten van de evaluatie onderschrijven de visie van het College dat participatie een waardevol instrument is om maatschappelijk draagvlak te vergroten. En om bewoners, ondernemers en andere belanghebbenden in onze stad te betrekken bij ingrepen in de leef- en/of werkomgeving.

Uit de enquête onder Havenaren blijkt dat bewoners grote waarde hechten aan inspraak over plannen in hun directe woonomgeving. De enorme betrokkenheid van het Havenpanel bij de planvorming voor De Laren laat hetzelfde zien. Dit sterkt het College in de overtuiging dat Almere verdere stappen moet zetten om participatie onderdeel te maken van de normale gang van zaken van ruimtelijke planning.

Participatie moet worden verankerd in de gemeentelijke werkwijze. Tegelijkertijd moet het maatwerk blijven, omdat ieder ruimtelijk project en iedere gebiedsontwikkeling anders is. Dit is de uitdaging van burgerparticipatie voor onze ambtelijke organisatie en voor de individuele medewerkers die erbij betrokken zijn. De leerpunten uit dit proces en de daaruit voortkomende aanbevelingen worden gebruikt om die handschoen op een goede manier op te pakken.

Berdien Steunenber
Wethouder

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Onderzoeksbeschrijving	5
1.1 Aanleiding en opdracht	5
1.2 Doelen van de evaluatie	5
1.3 Doelgroepen en aanpak per doelgroep	5
1.4 Rapportage	7
Hoofdstuk 2 Beschrijving participatieproces	9
2.1 De uitgangspunten	9
2.2 Het plan	9
Hoofdstuk 3 Resultaten	11
3.1 Evaluatieformulieren Havenpanel	11
3.2 Evaluatiegesprekken Havenpanel	11
3.3 Internetenquête inwoners Haven	14
3.4 Evaluatiegesprek projectorganisatie	16
3.5 Evaluatiegesprekken bestuur	18
3.6 Evaluatiegesprekken gemeenteraad	19
Hoofdstuk 4 Conclusies	23
4.1 Algemene conclusies	23
4.2 Terugkoppeling naar de evaluatiedoelen	23
Hoofdstuk 5 Aanbevelingen	27
Bijlage I Geïnterviewden en interviewers	29
Bijlage II Samenvatting internetenquête naar bekendheid De Laren	31

Onderzoeksbeschrijving

1.1 Aanleiding en opdracht

De gemeente Almere werkt aan plannen voor de herontwikkeling van Sportpark De Wierden (Wierdenpark), Tuingouw en De Uithof. Het gaat ondermeer om gedeeltelijke bebouwing van een tot op heden groen stuk Almere Haven. In februari 2010 is het ontwikkelingsplan voor het gebied vastgesteld onder de nieuwe naam 'De Laren'. Aan de westkant van het plangebied worden 445 woningen gerealiseerd in combinatie met diverse voorzieningen. Het groene gebiedskarakter blijft zoveel mogelijk behouden. De toegankelijkheid en gebruikswaarde van het park aan de oostkant worden verbeterd.

Om omwonenden en andere inwoners van Almere Haven bij de planontwikkeling te betrekken heeft de gemeenteraad in april 2007 gekozen voor een intensief participatieproces. Doel van de participatie was draagvlak te creëren voor de beoogde veranderingen zodat deze door de huidige bewoners ervaren worden als 'van en door' Haven.

Daartoe werden in 2008 achtereenvolgens vier uitgangspunten voor het plan geformuleerd door het College van B&W, vier uitgangspunten door de bewoners van Haven en twee uitgangspunten door de gemeenteraad. De uitgangspunten namens de bewoners zijn gebaseerd op de uitkomsten van een stadsdeelbrede bewonerspeiling. Ook kregen alle belangstellenden in het najaar van 2008 de gelegenheid zich aan te melden voor een zogenaamd 'Havenpanel'. Met dit Havenpanel en een door het Havenpanel geselecteerd stedenbouwkundig bureau (Inbo) is in 2009 het ontwikkelingsplan De Laren gemaakt.

Met deze vorm van vroegtijdige en vergaande bewonersparticipatie heeft de gemeente nog niet eerder ervaring opgedaan. Het was een experimentele aanpak. Mede daarom heeft de gemeenteraad het College van B&W al bij aanvang van het participatieproces gevraagd om het traject naderhand te evalueren.

Aan de afdeling Onderzoek & Statistiek (O&S) is gevraagd de evaluatie uit te voeren in samenwerking met een onafhankelijke participatiedeskundige (tevens optredend als gespreksleider/interviewer).

1.2 Doelen van de evaluatie

Het college heeft een viertal doelen voor de evaluatie geformuleerd:

1. Leerpunten voor de organisatie

Dit is één van de eerste projecten waarin ervaring is opgedaan met een langdurig, breed opgezet participatieproces. Wat is goed gegaan en wat niet? Welke lessen zijn er voor participatie elders in de stad en in de toekomst?

2. Inzicht in de (kosten)effectiviteit en meerwaarde van participatie

Wat heeft de participatie gekost (tijd en budget) en wat heeft het opgeleverd (resultaat)? Wat zijn de voor- en nadelen van participatie?

3. Inzicht in de verhouding van participatie tot het politieke proces

Welke invloed heeft de participatie gehad op de politieke besluitvorming, en vice versa? Wat betekent participatie voor de rol van de gemeenteraad? Wie moet waarover besluiten?

4. Formuleren van aanbevelingen

Voor participatie in het algemeen en het vervolg van dit project in het bijzonder. Deze aanbevelingen vormen een aanvulling op de Participatienota en bieden handvatten voor de (implementatie in de) praktijk.

1.3 Onderzoeksdoelgroepen en aanpak per doelgroep

Een vijftal doelgroepen was relevant om in de evaluatie te betrekken:

1. Bewoners en belanghebbenden die hebben geparticipeerd in het Havenpanel
2. Andere inwoners van Almere Haven
3. De projectorganisatie
4. Bestuur (raadsperiode 2006-2010)
5. Raadsleden (raadsperiode 2006-2010)

Doelgroep: Havenpanel

Het Havenpanel bestaat uit ca. 90 personen. Elke belangstellende kon zich aanmelden, zonder selectie of quotering. Degenen die dit hebben gedaan zijn omwonenden, geïnteresseerde toekomstige bewoners, bestuurders van de (sport)verenigingen in het gebied en andere direct belanghebbenden. Het Havenpanel is een aantal malen bijeen geweest, maar de opkomst was

wisselend. Zo zijn er panelleden die geen enkele of slechts één bijeenkomst hebben bijgewoond, en anderen die (bijna) alle sessies hebben meege- maakt.

Gezien de grote betrokkenheid van het Havenpanel bij het project, is besloten om deze doelgroep bij de evaluatie te betrekken door middel van vier groepsgesprekken (circa 6-8 deelnemers per gesprek). Hiervoor is een doorsnede (representatieve afspiegeling) van het panel uitgenodigd. Bij de selectie is rekening gehouden met het aantal sessies dat men heeft bijge- woond, met als criterium: tenminste 3 van de 6 sessies.

De vier gespreksgroepen zijn ingedeeld op basis van een bepaald gemeen- schappelijk kenmerk. Er is gekozen voor de volgende indeling:

- 1e) een groep bewoners uit niet-aangrenzende wijken (meest Havenaren)
- 2e) een groep bewoners uit de aangrenzende wijken (De Wierden, De Velden, De Gouwen, De Hoven)
- 3e) een groep vertegenwoordigers van 'belangengroepen' (Houdt Haven Groen, Burgerkerngroep, bewonersverenigingen, Kronkelveld, volks- tuinenvereniging)
- 4e) een groep vertegenwoordigers van de sportverenigingen en Jeugdland

De groepsgesprekken stonden onder leiding van een onafhankelijke ge- spreksleider. Als gespreksleidraad diende een gesprekspuntenlijst die O&S in overleg met de gespreksleider heeft samengesteld. Verder is de gespreks- leider vooraf uitgebreid gebriefd over het project.

Doelgroep: inwoners van Haven

Inwoners van Almere Haven zijn in 2008 via een bewonerspeiling en twee Havengesprekken en in 2010 via een tweetal informatiebijeenkomsten geïnformeerd. In de evaluatie is nagegaan of dit heeft geleid tot een grotere bekendheid met de plannen en het planproces, door middel van de vol- gende vragen:

- in hoeverre is men bekend met actuele ruimtelijke plannen in en om Haven, en met name de plannen voor plangebied De Laren?
- is men bekend met het Havenpanel?

- wat weet men van het participatietraject?
- wat vindt men van het initiatief van de gemeente voor deze vorm van participatie?
- heeft men de indruk dat de participatie iets heeft opgeleverd?

De doelgroep inwoners van Haven is ondervraagd via het O&S Onder- zoekspanel (nb. dit is een ander en groter panel dan het Raadspanel) via een online enquête. Het O&S onderzoekspanel omvat circa 550 Havena- ren; van de meeste panelleden is een e-mail adres bekend. De enquête is medio juni verzonden aan 443 Havenaren; de netto respons bedraagt 64% (284).

Doelgroep: leden van de projectorganisatie

Bij deze doelgroep gaat het om de medewerkers van de gemeente en enkele medewerkers van stedenbouwkundig bureau Inbo die, al dan niet gedu- rende het gehele traject, betrokken zijn geweest bij het project. De meeste van hen waren bij meerdere bijeenkomsten met het Havenpanel aanwezig. In totaal gaat het om circa 10 personen.

Voor deze doelgroep is, mede om praktische redenen, een groepsevaluatie georganiseerd onder leiding van een onafhankelijke gespreksleider.

Doelgroep: bestuur

Het gaat om de verantwoordelijke wethouder (A. Visser) en wethouder ruimtelijke ordening (A. Duivesteijn) in raadsperiode 2006-2010. Deze zijn ondervraagd in een persoonlijk interview van circa een uur.

Doelgroep: gemeenteraadsleden

Het gaat om de raadsleden die betrokken waren bij de besluitvorming over (het participatieproces voor) De Laren in raadsperiode 2006-2010. Van elke politieke partij is de betrokken vertegenwoordiger individueel geïnter- viewd.

1.4 Rapportage

De rapportage is als volgt samengesteld. Hoofdstuk 2 bevat een beschrijving van het participatietraject. Hoofdstuk 3 een weergave van de belangrijkste bevindingen uit de groeps gesprekken en individuele interviews. Hoofdstuk 4 de daaruit voortvloeiende conclusies en hoofdstuk 5 de resulterende aanbevelingen voor bewonersparticipatie.

Beschrijving participatieproces

2

Het plan voor De Laren moet een impuls geven aan Haven West. De woningbouw is bedoeld voor Havenaren en vormt een noodzakelijke aanvulling op ontbrekende segmenten in de woningvoorraad. Herontwikkeling en bouwen in het groen liggen echter gevoelig bij bewoners. Daarom heeft de gemeenteraad in april 2007 gekozen voor een intensief participatieproces ('voor en door Haven'). In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de stappen en werkmethoden in het participatietraject.

2.1 De uitgangspunten

In de zomer van 2008 heeft de gemeente bewoners van Haven door een zogenaamd 'een-twee-drietje' betrokken bij het formuleren van uitgangspunten voor het stedenbouwkundig plan. Dit hield in dat achtereenvolgens vier uitgangspunten werden geformuleerd door het college, vier door de bewoners van Almere Haven en twee door de gemeenteraad. De resulterende tien uitgangspunten zijn op 20 november 2008 door de gemeenteraad vastgesteld als kader voor het ontwerpen van het plan. De vier uitgangspunten van de bewoners zijn gebaseerd op de uitkomsten van een stadsdeelbrede bewonerspeiling. In juni en september zijn informatiebijeenkomsten (Havengesprekken) georganiseerd om bewoners te informeren over de planvorming en hen te betrekken bij de formulering van de uitgangspunten.

Bewonerspeiling

Alle bewoners van Almere Haven ontvingen in juni 2008 een informatiefolder met een bewonerspeiling voor 'het nieuwe Sportpark de Wierden'. De informatiefolder lichtte de plannen van de gemeente voor de herinrichting toe. De folder bevatte een kaart van het plangebied, informatie over de planning en de uitgangspunten voor de herontwikkeling van het College van B en W. Bewoners werden uitgenodigd om samen met de gemeente de uitgangspunten te bedenken door het invullen van de bewonerspeiling achter in de folder. In de bewonerspeiling konden Havenaren hun wensen over een woning, de woonomgeving, groen, sport en recreatie in het plangebied aangeven. De bewonerspeiling is door 815 mensen ingevuld.

1e Havengesprek: Lancering bewonerspeiling

Zo'n 350 belangstellenden, met name afkomstig uit de wijken rondom het Sportpark, kwamen op dinsdag 24 juni 2008 op de Markt in Almere Haven af op het 1e Havengesprek. De bijeenkomst was bedoeld om belangstellenden informatie te geven over het planvormingsproces, de uitgangspunten van B&W en hoe Havenaren via de bewonerspeiling mochten meebepalen hoe het gebied er in de toekomst uit gaat zien. Ook kon men spreken met deskundigen, bijvoorbeeld met mensen die zelf hun huis hebben gebouwd. Bezoekers konden ter plekke de bewonerspeiling invullen.

2e Havengesprek: Resultaten bewonerspeiling

Op 6 september 2008 was op het Havenfestival een tent waar informatie werd gegeven over de resultaten van de bewonerspeiling en waar de vier uitgangspunten van Havenaren werden gepresenteerd. Men kon zich opgeven voor het Havenpanel.

2.2 Het plan

Bij het maken van het plan op basis van de tien door de raad vastgestelde uitgangspunten werden bewoners wederom actief betrokken. Iedereen die daarvoor belangstelling had kreeg de kans zich op te geven voor het 'Havenpanel'. Ongeveer 90 (toekomstige) bewoners, bestuursleden van sportverenigingen in het gebied en andere belanghebbenden meldden zich aan. Met het Havenpanel en een stedenbouwkundig bureau dat het Havenpanel zelf mocht selecteren is tussen september 2008 en november 2009 het ontwikkelingsplan De Laren gemaakt.

Selectie stedenbouwkundig bureau

Op 18 september 2008 koos het Havenpanel in De Roestbak het stedenbouwkundig bureau dat het plan ging ontwerpen. Drie bureau's presenteerden hun visie op het plangebied en de wijze waarop ze het samenwerken met het Havenpanel wilden aanpakken. De drie bureau's waren: VHP, ADP en Inbo. Na presentaties en een vragenronde stemden de aanwezigen

op het bureau van hun voorkeur. De keuze voor Inbo werd met grote meerderheid gemaakt.

3e Havengesprek: Inventariseren en afwegen

Tijdens de eerste ontwerpbijeenkomst met het Havenpanel op 24 januari 2009 lag de nadruk op het inventariseren van wensen en ideeën, het bepalen van de waardevolle plekken, en een eerste verkenning van de ruimtelijke mogelijkheden. Na een groepsgewijze schouw in het gebied zijn in werksessies aan de hand van een aantal dilemma's de mogelijkheden verkend en bevindingen met elkaar gedeeld. Er waren 60 deelnemers.

4e Havengesprek: Keuzes maken

De tweede ontwerpbijeenkomst met het Havenpanel op 18 april 2009 startte met het bespreken van de conclusies van de eerste ontwerpbijeenkomst. De hoofdstructuur van het plan, die hieruit voortkwam, werd vastgesteld. Er was opnieuw een schouw: ditmaal naar de volkstuinten, het Kronkelveld en de Uithof. In de middag werd met behulp van maquettes gewerkt aan de verdere planuitwerking. Daarbij zijn referentiebeelden voor de parksfieren en de woonmilieu's gekozen. De groepen presenteerden de resultaten aan elkaar. Er waren 50 deelnemers.

5e Havengesprek: Uitdiepen van thema's

Tijdens de derde bijeenkomst met het Havenpanel op 30 juni 2009 werd een pas op de plaats gemaakt in de uitwerking van het ontwerp. Vanwege ontstane onrust over met name de woningbouwplannen (en het gebrek aan ruimte voor discussie daarover in het proces) is ervoor gekozen in het bijzijn van de wethouder te discussiëren over de uitgangspunten en de keuzes in het plan aan de hand van de thema's groen, wonen, voorzieningen, sport en recreatie. Er is afgesproken dat op basis van de uitkomsten van deze discussie een conceptplan werd gemaakt dat in het afsluitende Havengesprek werd besproken. Er waren ongeveer 45 deelnemers.

6e Havengesprek: Presentatie conceptplan

Op 12 september 2009 is het concept stedenbouwkundig plan gepresenteerd aan het Havenpanel en besproken aan de hand van de thema's groen, wonen, voorzieningen, sport en recreatie. Ook de ontsluiting en verkeers-

structuur zijn als apart thema toegelicht en besproken. Er is afgesproken dat alle reacties op het plan in een reactienota bij het plan aan de gemeenteraad werden voorgelegd. Tot slot werd teruggekeken op het participatietraject. Er waren ruim 50 deelnemers.

Participatie sportverenigingen en Jeugdland

Tijdens drie bijeenkomsten in mei, juni en augustus 2009 werd met vertegenwoordigers van de sportverenigingen en Jeugdland gesproken over het ruimteprogramma en de ruimtelijke randvoorwaarden voor de (sport)voorzieningen als uitgangspunt voor het stedenbouwkundig plan. Daarnaast zijn afzonderlijke gesprekken gevoerd met een aantal verenigingen.

Informatiebijeenkomsten Goede Rede

Het Havenpanel uitte verscheidene malen kritiek op het feit dat de ontwikkelingen in Almere Haven niet in samenhang met bewoners werden besproken. Mede daarom zijn op 16 en 18 november 2009 in kerkcentrum Goede Rede informatiebijeenkomsten georganiseerd waar alle plannen gezamenlijk aan de bewoners van Haven werden gepresenteerd. Ook de eindversie van het concept stedenbouwkundig plan voor De Laren kon worden bekeken. Op beide avonden waren circa 400-500 bezoekers.

Resultaten

3.1 Evaluatieformulieren Havenpanel

Tijdens het participatieproces is gebruik gemaakt van evaluatieformulieren. Bij drie Havengesprekken zijn deze destijds uitgedeeld en ingevuld. De evaluatieformulieren bieden veel nuttige informatie over de participatie, omdat ze direct na de bijeenkomsten zijn ingevuld. Ze worden daarom meegenomen als onderdeel van de evaluatie. In deze paragraaf worden de evaluaties van het derde, vierde en zesde Havengesprek geanalyseerd. Een korte beschrijving van deze Havengesprekken is te vinden in hoofdstuk 2.

Het derde en het vierde Havengesprek (24 januari 2009 en 18 april 2009) werden positief geëvalueerd door het Havenpanel. Bij het derde Havengesprek waren 60 deelnemers aanwezig, waarvan 28 deelnemers de evaluatie invulden en retourneerden. Bij het vierde Havengesprek waren 50 deelnemers en zijn er 21 evaluatieformulieren ingevuld. In beide gevallen werden de schouwen en werksessies door vrijwel iedereen als nuttig ervaren. Het overgrote deel van de respondenten gaf aan dat er bij de werksessies voldoende ruimte was voor inbreng van eigen wensen, ideeën en/of opmerkingen. Wel zijn er diverse opmerkingen gemaakt over de tijdsdruk bij de werksessie van 24 januari. Voor de meeste respondenten was op 18 april duidelijk wat Inbo met de resultaten van de eerdere sessie had gedaan. Een aantal aanwezigen gaf op 18 april aan dat het eigenbelang van deelnemers wel erg nadrukkelijk naar voren was gekomen.

Na het zesde Havengesprek (12 september 2009) werd waardering geuit voor de opzet van het programma, maar klonk in de reacties ook door dat de avond rommelig werd gevonden door de vele discussies op de avond. Er waren ruim 50 deelnemers en een dertigtal evaluatieformulieren is ter plekke ingevuld of naderhand teruggestuurd. Een meerderheid van de respondenten zag de resultaten van eerdere Havengesprekken (deels) terugkomen in het plan. Een grote meerderheid was positief over het participatieproces van de afgelopen maanden. Enkele respondenten waren daarover kritisch. Met name de beperkte mate waarin de bewoners konden meebeslissen werd daarbij genoemd.

Evaluaties samengevat

Op basis van de evaluatieformulieren kan worden geconstateerd dat bij de respondenten over het algemeen een positief beeld bestaat over het participatieproces en de mate waarin de opmerkingen van deelnemers in het plan zijn verwerkt. Opvallend is dat de bijeenkomsten met interactieve werkvormen beter worden beoordeeld dan het laatste Havengesprek waarin het plan plenair wordt gepresenteerd en besproken.

3.2 Evaluatiegesprekken Havenpanel

In de periode 5 tot en met 15 juni 2010 is het planproces De Laren met vier gespreksgroepen uit het Havenpanel geëvalueerd. In bijlage 1 zijn de namen van de geïnterviewden opgenomen. Met deze vier gespreksgroepen is getracht om een goede afspiegeling te krijgen van de verschillende belangen en meningen die vertegenwoordigd waren in het Havenpanel.

Aanpak gesprekken

In de gespreksgroepen is onder leiding van een onafhankelijke gespreksleider eerst gevraagd om op te schrijven wat er goed ging (op een groen vel) en wat er niet goed ging (op een rood vel) in het participatieproces. Daarna zijn deze aspecten in het groepsgesprek uitgediept. Bij groepen die nog een gedetailleerd beeld hadden van het verloop van de Havengesprekken is apart stilgestaan bij elke bijeenkomst. Niet alle groepen hadden nog alle Havengesprekken goed voor ogen. Tot slot is er gevraagd om verbeterpunten voor de toekomst. De gesprekken duurden 1,5 - 2,5 uur.

3.2.1 Uitkomsten van de gespreksgroepen

Gespreksgroep 1: bewoners uit niet-aangrenzende wijken (niet-omwonenden)

Deze groep heeft alles overwegend een positief beeld van de participatie. Het feit dat bewoners konden meedenken in een transparant proces wordt gewaardeerd. De organisatie en voorbereiding van de bijeenkomsten wordt goed beoordeeld. Het selectieproces van het stedenbouwkundig bureau wordt positief ervaren. De meningen van de bewoners zijn terug te zien in het ontwerp.

3

De groep heeft geen eenduidig beeld over de plaats van de uitgangspunten in het planproces. Enerzijds begrijpt men dat er uitgangspunten door de gemeente worden geformuleerd, maar anderzijds worstelt men met de beperkingen die daar uit volgen. De omgeving kan meepraten over waar gebouwd moet worden, maar niet over of er wel gebouwd moet worden in het gebied. Aan de andere kant erkent de groep het dilemma van de gemeente: “Als je het aan bewoners vraagt, mogen er misschien nog 10 woningen worden gebouwd in heel Almere”.

Er is binnen de groep ergernis over de dominantie van belangenorganisatie Houdu Haven Groen in het proces en de discussies. Tegelijkertijd waardeert men hun actieve rol in het groen houden van het gebied. Ook geven enkelen aan dat er voldoende ruimte was voor een ‘tegengeluid’.

De groep geeft ook aan wat er niet goed ging in de participatie. De oorspronkelijke naamgeving (Sportpark de Wierden) heeft veel bewoners op het verkeerde been gezet. Ook de interventies in het ontwerpproces van ad-hoc deelnemers (deelnemers die later instapten en uitstapten) worden als verstorend ervaren. Het dilemma van deelnemers met verschillende belangen en het effect daarvan op het proces wordt besproken. Heeft het zin om deelnemers met verschillende belangen met elkaar in discussie te laten gaan? De groep heeft hier geen eenduidig antwoord op. De groep geeft wel aan dat het vervangen van een ontwerpessie door een discussie met wethouder Visser geleid heeft tot verlies van een mogelijk waardevolle ontwerpessie. Tot slot geeft de groep aan dat de terugkoppeling niet altijd goed was. Het was niet altijd duidelijk wat met ingebrachte ideeën gedaan werd en inhoudelijke keuzes werden niet altijd goed uitgelegd.

De aanbevelingen van de groep betreffen de bovengenoemde punten:

- geef meer aandacht aan de uitgangspunten en/of laat bewoners daar over meepraten;
- regisseer de inbreng van ‘instappende’ deelnemers;
- sla geen stappen in het proces over (organiseer desnoods een extra sessie);

- verzorg goede uitleg bij aanvang: wat wordt er van je verwacht? hoe werkt het ruimtelijke planproces? hoe gaat het participatieproces eruit zien? hoe zijn de uitgangspunten tot stand gekomen? geef ook meer uitleg over stedenbouw;
- geef tegenstanders een ander platform om hun zegje te doen dan in het participatieproces.

Gespreksgroep 2: bewoners uit aangrenzende wijken (omwonenden)

Ook deze groep heeft alles overwegend een positief beeld van de participatie. De organisatie en werkvormen worden gewaardeerd en de omwonenden hebben invloed kunnen uitoefenen op het uiteindelijke plan. Als positief punt wordt ook genoemd dat er zorg is besteed aan de materialen, het ontwerp en het boek (Ontwikkelingsplan De Laren) dat iedereen ontvangen heeft. Er zijn in deze groep echter meer geluiden te horen dat de gemeente en Inbo het planproces inhoudelijk stuurden. Zo wordt de bewonerspeiling genoemd als een sturend element: waarom kon men niet invullen dat men géén woningen wilde?

Als negatief punt geeft de groep aan dat het onduidelijk was hoe de uitgangspunten tot stand zijn gekomen. Waar was het aantal van 400-500 woningen op gebaseerd? Daardoor ontstond veel discussie en ruis. Hoewel de groep positief is over het feit dat de deelnemers met verschillende belangen met elkaar in gesprek gingen, wordt opgemerkt (evenals bij de niet-omwonenden) dat de onderlinge discussies ook negatief uitpakten. Veelal betrof het steeds terugkerende discussies over de uitgangspunten en dat ging ten koste van de voortgang van het ontwerpen. Een enkeling geeft als concreet voorbeeld van een dergelijke ‘obstructie’ dat het gezamenlijk maken van maquette niet mogelijk was door grote tegengestelde belangen in de groep. Een betere scheiding tussen de verschillende belanghebbenden is gewenst. De groep is verder kritisch over de begeleiding van de ontwerpessies. Hierbij hadden de groepen meer professionele uitleg en assistentie moeten krijgen.

Ook in deze groep komen de uitgangspunten (aantal te bouwen woningen) prominent aan de orde; in hoeverre hadden deze ook ter discussie moeten staan vanwege de belangrijke sturende rol in het ontwerpproces?

De aanbevelingen van deze groep sluiten naadloos aan bij de kritiekpunten:

- zorg voor deskundige begeleiding van werksessies;
- geef meer aandacht aan de randvoorwaarden;
- maak een groepsindeling op basis van belang;
- maak de bewonerspeiling neutraler, er moet ook ruimte zijn om een afwijkende mening te geven;
- stel het Havenpanel evenwichtiger samen; voorkom dat er uit de ene wijk niemand is en uit andere wijk enkele mensen die nadrukkelijk aanwezig zijn.

Gespreksgroep 3: belangengroepen

Ondanks een kritische houding tegenover het plan en het planproces, waarderen de belangengroepen (zie overzicht in par. 1.3) het dat de gemeente dit participatieproces heeft georganiseerd. De intenties en de organisatie van het proces waren goed. De gemeente was toegankelijk en goed aanspreekbaar tijdens het traject.

Er is echter ook de nodige kritiek in de groep. De kritiek betreft allereerst de start van het project in 2008. De naamgeving van het project (Sportpark De Wierden) heeft mensen op het verkeerde been gezet. Nut en noodzaak van het bouwen in het gebied zijn niet goed uitgelegd. De aanwezigheid van makelaars en de focus op woningbouw tijdens de startbijeenkomst (Havengesprek 1) was veel te voorbarig. Verder is ook kritiek op de bewonerspeiling. Er kon geen 'nee' tegen woningbouw worden aangegeven. Tot slot is er kritiek op de beleidswijzigingen ten aanzien van de groene ruimte; in de Parkennota staat immers dat de Uithof groen blijft.

De groep is niet alleen kritisch over de start van het project, ook worden er kanttekeningen gemaakt bij het verloop van het proces. Zo geeft de groep aan dat er door de gemeente sturing heeft plaatsgevonden van inhoud en proces, onder meer door bilaterale overleggen buiten de bijeenkomsten

om. Ook is de discussie over verplaatsing van de voorzieningen en ontsluiting te laat en te beperkt in het proces gevoerd en is er te weinig aandacht gegeven aan groenvoorzieningen en ecologie. Tot slot is het proces te snel verlopen; er is te weinig tijd uitgetrokken om zaken uit te diepen.

De belangrijkste aanbevelingen zijn:

- betere en transparantere communicatie door de gemeente;
- betere terugkoppeling van de resultaten van het ontwerpproces;
- bewoners eerder betrekken bij de uitgangspunten;
- minder sturing van het proces en inhoud door de gemeente;
- meer duidelijkheid over beïnvloedingsruimte;
- meer tijd voor het planproces.

Gespreksgroep 4: sportverenigingen en Jeugdland

De sportverenigingen en Jeugdland zijn positief over het participatieproces en het resultaat. Men waardeert dat men mocht meepraten en meeontwerpen. Er was ruimte om op te komen voor de eigen belangen en er was een goede samenwerking met de gemeente. De groep waardeert het initiatief om zoveel mensen te laten meepraten. Dat was risicovol, je kunt immers niet iedereen plezieren. Door het proces hebben de verenigingen elkaar leren kennen. Ook dat is positief.

De groep vindt dat er tijdens de Havengesprekken te veel aandacht was voor woningbouw en dat sport en spel onderbelicht bleven. Men waardeert dat de gemeente apart sprak met de sportverenigingen en Jeugdland. Deze gesprekken stonden wel te veel los van het ontwerpproces (Inbo was er niet bij). Met het uiteindelijke plan zijn de verenigingen tevreden.

Er is weinig aandacht besteed aan wat de participatie precies inhield: informeren, consulteren of meebeslissen. Meer aandacht voor deze kaders in de beginfase zou beter zijn geweest. De groep heeft wat zorgen dat de grote verwachtingen bij sommige deelnemers tot ontevredenheid over het proces en het plan hebben geleid.

Ook gaven (onrealistische) ideeën van Inbo soms onrust. Een voorbeeld is het verplaatsen van de tennisvereniging en het voorstel om sport/Jeugdland een plek te geven in het Beginbos. Verder was er veel ruis door processen die dwars door Havenpanel heenliepen, zoals het verplaatsen van voorzieningen uit De Wierden naar De Laren. Er was te weinig ruimte om dit toe te lichten en uit te werken. Tot slot gaat de groep in op de communicatie rondom de participatie. Men werd goed op de hoogte gehouden, maar soms waren de stiltes lang en vroeg men zich of er nog iets gebeurde.

De belangrijkste aanbevelingen zijn:

- helderheid vooraf over de vorm van participatie: informeren, consulteren of meebeslissen;
- uitzoeken of ideeën haalbaar zijn voordat ze worden ingebracht;
- regelmatige communicatie, ook in 'stille' tijden;
- betrekken van jongeren, scholen en buurtsportwerk bij het planproces.

3.2.2 Conclusies groepsgesprekken

De verschillende groepen zijn positief over de intenties van het participatieproces. Ook de organisatie van het participatieproces wordt door alle deelnemers positief gewaardeerd. Het creëren van draagvlak wordt vaak genoemd als een positief aspect van participatie.

De meeste groepen geven aan dat het proces een goede invloed heeft gehad op het plan. Het meest positief zijn de sportverenigingen en de niet-omwonenden. De belangenorganisaties zijn het meest kritisch.

Veel deelnemers zijn kritisch over de start van het project. Zo is de naam 'Sportpark de Wierden' ongelukkig gekozen. Het gaat immers om een groter gebied, waar ook Tuingouw en de Uithof deel van uitmaken. Ook zijn velen kritisch over de bewonerspeiling. Deze wordt als té sturend gezien; je kon immers geen 'nee' tegen het bouwen aankruisen. Verder zijn nut en noodzaak van bouwen bij de start niet goed beargumenteerd en besproken. De mogelijkheid tot bouwen in de Uithof (dat in de Parkennota als groen is aangegeven) wordt door diverse deelnemers als een ongewenste en onnodige beleidswijziging beschouwd.

De interactieve aanpak van het participatieproces wordt gewaardeerd, maar de wisselende samenstelling op de bijeenkomsten heeft soms verstoring en vertragend gewerkt. Diverse deelnemers aan de evaluatiegesprekken geven aan dat de voortdurende discussies over nut en noodzaak van bouwen verstoring hebben gewerkt. In alle gespreksgroepen wordt weliswaar gesteld dat het goed was dat deelnemers met verschillende belangen met elkaar in gesprek gingen, maar tevens wordt gesteld dat dit in het ontwerpproces op een gegeven moment de voortgang blokkeerde. Een betere scheiding van groepen en discussies is gewenst.

Er is ook een tegenstrijdig aspect dat doorklinkt in de gesprekken. Enerzijds verwachten deelnemers duidelijkheid van de gemeente over waarover men wel en waarover men niet mag meepraten. Anderzijds is er bij anderen juist weerstand tegen de opgelegde randvoorwaarden (bouwen, aantal woningen, etc.).

3.3 Internetenquête inwoners Haven

Om de betrokkenheid van bewoners van Almere Haven bij de ontwikkelingen in het plangebied De Laren te meten, is een online onderzoek gedaan onder Havenaren via het O&S Onderzoekspanel (zie toelichting in par. 1.3).

3.3.1 Resultaten internetenquête

Uit het onderzoek komt naar voren dat bewoners van Haven opvallend tevreden zijn over de eigen woning, de woonwijk en Almere Haven. In de wijken rond plangebied De Laren zijn bewoners positiever gestemd over de toekomst van de eigen woonwijk dan de bewoners aan de andere zijde van Haven.

Bekendheid ruimtelijke plannen Haven, waaronder De Laren

In Haven speelt momenteel een groot aantal ruimtelijke projecten. Het meest bekend onder de Havenaren zijn de projecten 'Verbreding A6', 'Kustzone Haven' en 'Ontwikkeling Sportpark De Wierden'. In het westelijk deel van Haven zijn de projecten 'Ontwikkeling Sportpark De Wierden', 'Ontwikkeling De Laren' en 'Ruimtelijke Visie en Groot Onderhoud

De Wierden' bekender dan in de rest van Haven. Een project als 'Bebouwing Tuinderswerf' is daarentegen weer bekender in het oostelijke deel van Haven.

(On)bekendheid onderdelen van De Laren

De geplande 445 nieuwe woningen (76%), de nieuwe supermarkt (61%) en de voorrang voor Havenaren bij de woningtoewijzing (53%) zijn de meeste bekende aspecten van de plannen voor De Laren. De verplaatsing van voorzieningen van De Wierden naar De Laren, ruimtelijke aspecten (de ontsluiting van de wijk), het participatieproces (uitgangspunten geformuleerd door bewoners) en de status van het plan (het plan is goedgekeurd door de gemeenteraad) zijn veel minder bekend.

Rol van de media

De berichtgeving over de planvorming voor De Laren is redelijk goed gevolgd. De Nieuwsbrief Almere Haven en de berichten in de lokale media waren verreweg de belangrijkste informatiebronnen (namelijk voor driekwart van de geïnformeerden). De Nieuwsbrief van de belangengroep Houdt Haven Groen speelde voor een derde van de respondenten een rol in de informatievoorziening. De overige informatiekanalen waren van minder belang. Opvallend is de kleine rol die internet in de informatievoorziening vervult.

Betrokkenheid bij participatieproces De Laren

Dat bewoners mee hebben gepraat over de plannen voor De Laren is bij meer dan de helft (57%) van de respondenten bekend. Dit geldt ook voor het protest van een groep bewoners bij de gemeenteraad. Een iets kleinere groep heeft van het Havenpanel en de Havengesprekken gehoord. Daadwerkelijke deelname aan de activiteiten rond het participatieproces lag vanzelfsprekend een stuk lager. De informatiebijeenkomst in de grote tent (Havengesprek 1) trok de meeste deelnemers. Een klein deel deed mee aan het 'meepraten' en is meegegaan met het protest bij de gemeenteraad.

Participatie principe

Het belang van bewonersparticipatie bij de ontwikkeling van plannen zoals De Laren wordt breed onderschreven. Maar liefst 86% van de respondenten vindt dit heel belangrijk en nog eens 10% een beetje belangrijk. In een toelichting op hun standpunt noemen respondenten onder andere het volgende (zie box hieronder met gebundelde reacties):

Bewonersinbreng bij planontwikkeling is belangrijk omdat:

- o het de eigen woon- en leefomgeving betreft en bewoners betrokken willen zijn bij ontwikkelingen en veranderingen daarin
- o bewoners direct belanghebbenden zijn die gevolgen van de plannen aan den lijve ervaren
- o bewonersinbreng draagvlak creëert voor de plannen
- o bewoners duidelijk kunnen maken wat hun wensen zijn en nieuwe ideeën of gezichtspunten kunnen inbrengen die zij hebben door hun betrokkenheid bij de wijk
- o dit tot betere resultaten kan leiden

Maar:

- o er moet wel echt ruimte zijn voor inbreng
- o gemeente moet wel echt naar bewoners luisteren
- o bewoners moeten vanaf het begin betrokken worden

En:

- o bewonersbetrokkenheid is het meest van belang als het de directe eigen woonomgeving betreft

Werd het plan door de participatie een beter plan?

Deze vraag is moeilijk te beantwoorden, bijna tweederde van de respondenten heeft hierover geen duidelijke mening. Een kwart is van mening dat het plan door de inbreng van bewoners beter is geworden en een kleine groep (11%) is het tegenovergestelde van mening. In de toelichting op deze vraag werd gesteld (zie box met gebundelde reacties):

Beter plan, omdat:

- o bewoners hun ideeën mee hebben kunnen geven; de plannen zijn daardoor aangepast, misschien niet zover als sommigen wilden, maar in samenwerking is het geven en nemen

Niet beter, omdat:

- o de gemeente had de plannen al gemaakt had en heeft de eigen plannen doorgedrukt
- o er wordt niet geluisterd naar bewoners
- o bewoners hebben geen echte inspraak in de plannen

Weet niet, omdat:

- o onvoldoende op de hoogte om dit te beoordelen

Tenslotte

Enkele respondenten benadrukken in de open slotvraag het belang van het behoud van het groene karakter van Haven, dat zo bepalend is voor het woongenot in Haven. Anderen vermelden nogmaals hoe belangrijk het is dat de gemeente luistert naar bewoners en transparante en daadwerkelijke inspraak organiseert. Tenslotte, ter illustratie, een paar opmerkelijke 'quotes' uit de open slotvraag:

- o Doordat ik zelf aan de andere kant van Haven woon, merk ik dat het plan me niet zo heeft beziggehouden. Wel realiseer ik me door dit onderzoek dat, wanneer iets dergelijks in mijn eigen wijk aan de orde zou zijn, ik wel betrokken zou willen zijn bij veranderingen.
- o Of je geeft mensen echt inspraak en laat ze serieus meedenken of je doet het niet! Geef duidelijk aan waar de grenzen liggen.
- o Op zich prima om dit zo te doen. Wat mij betreft had eerder getoetst moeten worden wat bewoners van alle plannen vinden en welke suggesties zij zelf zouden doen om de problemen die Almere Haven kent op te lossen. Misschien waren daar wel heel andere en minstens zo bruikbare oplossingen uitgekomen.
- o Veranderingen zijn soms noodzakelijk, maar het moet ten goede komen aan alle partijen.

3.3.2 Conclusie internetenquête

Bewoners van Haven wonen met grote tevredenheid in hun stadsdeel. Velen voelen zich betrokken bij hun directe woonomgeving en willen betrokken worden als de woonomgeving het onderwerp van veranderingen is. Zij zijn direct belanghebbenden, maar ook de ervaringsdeskundigen van hun eigen woongebied. De bewoners in de directe omgeving van het plangebied zijn dan ook het meest bekend met en betrokken bij de plannen voor De Laren.

Het participatieproces voor De Laren is vrij goed bekend (bij bijna 60% van de Havenaren). Of de participatie tot een beter plan en tot meer draagvlak onder Havenaren heeft geleid valt niet uit het onderzoek op te maken: meer dan tweederde van de respondenten geeft aan dit niet te weten. Wel vindt vrijwel iedereen het belangrijk dat bewoners inspraak hebben in de plannen voor hun wijk. Uit de toelichtingen blijkt de algemene overtuiging dat als de gemeente de inbreng van bewoners serieus neemt, dat tot betere plannen leidt.

3.4 Evaluatiegesprek projectorganisatie

In een groepsgesprek is met de leden van de projectorganisatie teruggekeken op hun ervaringen met het participatieproces. Bij het gesprek waren 10 leden van de projectorganisatie aanwezig waaronder de ambtelijk opdrachtgever(s), de projectleider en de stedenbouwkundigen van Inbo. Hieronder worden de uitkomsten samengevat.

De aanpak

De leden van de projectorganisatie geven aan dat voor deze participatieopzet is gekozen om de verschillende belangen te verenigen en draagvlak te creëren voor de plannen. Ook wilde de organisatie een dialoog tussen de verschillende groepen tot stand brengen.

Evaluatie

De leden vinden dat het proces geloofwaardig is geweest en dat het voor herhaling vatbaar is. Er zijn wel fouten gemaakt. Als goede elementen in het proces worden genoemd:

- de bewonerspeiling;
- het formuleren van de uitgangspunten en de spelregels bij aanvang;
- de keuze van het stedenbouwkundig bureau door het Havenpanel;
- de ateliersessies en de schouwen in het gebied;
- verslaglegging en terugkoppeling;
- de discussie tussen voor- en tegenstanders;
- het open proces: iedereen mocht meepraten en daardoor zijn alle belangen goed in beeld gekomen en afgewogen.

De uitwerking van de plannen had echter wat meer in stappen moeten plaatsvinden. Oorspronkelijk was de bedoeling om meerdere varianten te maken en met bewoners te bespreken. Uiteindelijk is één volledig uitgewerkt plan gemaakt wat op de laatste bijeenkomst met het Havenpanel is besproken. Toen werden pas alle details (zoals ontsluiting, parkeren) zichtbaar. Bewoners gaven aan hierover nog te hebben willen meepraten.

De projectgroepleden zetten ook kanttekeningen bij de bewonersenquête waarmee het project is gestart. Dit leek aanvankelijk een goede zet, want de communicatie werd meteen stadsdeelbreed ingestoken. Maar er kwam kritiek op de vraagstelling ('zou gestuurd zijn'), omdat de kernvraag (wel of geen bebouwing) niet was opgenomen. Dit punt heeft in het proces tot blijvende discussie geleid.

Ook de naam 'het nieuwe Sportpark De Wierden' is verkeerd gekozen. Deze suggereerde namelijk dat het plangebied alleen het sportpark betrof, wat niet het geval was.

Een knelpunt bleek ook het kennisniveau tijdens de Havengesprekken. Iedereen kon zich aanmelden voor het Havenpanel, maar het traject bleek voor een deel van de deelnemers te moeilijk. Wellicht is het een idee om deelnemers vooraf een 'stoomcursus' planvorming te geven.

Het heeft lang geduurd voordat alle randvoorwaarden voor het plan goed in beeld waren. Buiten de door de gemeenteraad vastgestelde kaders (uitgangspunten) was bij aanvang van de participatie nog veel onduide-

lijk (welke sportvelden moesten terugkomen in het plan, gevolgen van verschillende ontsluitingsvarianten, etc.). Ook bleek halverwege het traject dat dynamische processen in de omgeving een impact hadden op het plan (aantakking Havendreef op A6, verplaatsing voorzieningen De Wierden). Dat zorgde voor veel discussie en verwarring in het Havenpanel.

Tot slot bleek de terugkoppeling van de 10 uitgangspunten door de wethouder positief uit te pakken op het proces. Dat gesprek over de uitgangspunten had eerder moeten plaatsvinden. Dan zou er minder ruis in het proces zijn ontstaan.

Aanbevelingen voor vervolprocessen

Een volgende keer moet bij aanvang van de participatie intensiever en langer stilgestaan worden bij de uitgangspunten, omdat de ruis daarover het proces anders blijft hinderen. Ook moet er meer grip worden gehouden op de voorstanders van het plan. Deze groep is nu onderweg een beetje kwijtgeraakt en was minder zichtbaar. Zij hadden geen zin om tegen de tegenstanders in te gaan, lieten zich daarom onvoldoende horen in discussies en bleven uiteindelijk weg bij de bijeenkomsten. De tegenstanders hebben daarentegen de buurt gemobiliseerd en een grote stempel op het proces gedrukt.

De meerwaarde

De meerwaarde van het participatieproces is de bekendheid en betrokkenheid met het plan in de omgeving. Door de Havengesprekken is er een goed gevoel voor elkaars standpunten en belangen ontstaan. Het proces geeft legitimatie aan het besluit van de gemeenteraad. De gemeente kan nu verder werken aan een vertrouwensrelatie met de bewoners en belanghebbenden. Er is een grotere acceptatie van het plan bereikt. Het plan is bovendien beter geworden, omdat het belang van de omwonenden en inwoners van Haven een belangrijkere plaats heeft gekregen (meer groen, minder randbebouwing, maar één woningcomplex in de Uithof, sport en Jeugdland centraal).

3.5 Evaluatiegesprekken bestuur

Uit het College van B&W (periode 2006-2010) is achtereenvolgens gesproken met wethouder Bestaande Stad A. Visser (bestuurlijk opdrachtgever) en met wethouder Ruimtelijke Ordening A. Duivesteijn. Hieronder een korte weergave van hun beleving van het proces.

Positieve aspecten

De wethouders geven allereerst aan dat door de participatie binnen de gemeente een grotere betrokkenheid bij en kennis van het plangebied is ontstaan. Verder hebben bewoners en belanghebbenden pro-actief kunnen meedenken met de gemeente. Zij hebben zelf het stedenbouwkundig bureau kunnen kiezen. Het plan is gaandeweg steeds bijgesteld en had er heel anders uitgezien als de gemeente het zonder bewoners had gedaan. Bewoners zien het effect van hun eigen inbreng overigens niet altijd. Er is nu een goed en evenwichtig plan vastgesteld op grond waarvan een ontwikkeling in gang gezet kan worden.

Dilemma's en leerpunten

De keuze voor een intensief participatieproces heeft volgens de wethouders goed uitgepakt. Het gevaar is wel dat er juist door een intensief inspraakproces te hoge verwachtingen ontstaan bij bewoners. De gemeente moet het maatschappelijke belang bewaken en kan niet aan alle belangen tegemoet komen. Een ander dilemma is hoe je verschillende doelgroepen in het proces op een goede manier kunt bedienen en hoe je moet omgaan met 'instappers'. Je moet iedereen proberen mee te nemen in het proces (geen uitsluiting). Hoe vind je daarin de juiste balans, waarbij het proces niet door bepaalde groepen gefrustreerd wordt.

In de participatie voor De Laren was sprake van overheersing van het proces door enkele individuen. Daar had meer balans in kunnen zitten. Toch is er brede tevredenheid over het proces en de resultaten. De gemeente had dit nadrukkelijker kunnen communiceren. De berichtgeving werd nu erg bepaald door een groep tegenstanders die zich hard roerde in de media. De beeldvorming rond participatie komt daardoor niet altijd overeen met de werkelijkheid.

De keuze voor het stedenbouwkundig bureau had ambitieuzer gekund. Het werken met bewoners was bij dit project belangrijker dan het maken van een innovatief ontwerp. Het was goed om de keuze voor het bureau door bewoners te laten maken. Het gevaar is wel dat bureau's de bewoners naar de mond gaan praten om te worden gekozen en verkeerde verwachtingen wekken.

Niet goed was de lange behandeling van het plan in de gemeenteraad. Er vond inspraak over inspraak plaats. Hierdoor ontstonden opnieuw te hoge verwachtingen bij bewoners. Lastig is dat de lange duur van het plan- en participatieproces botst met het korte geheugen van de raad. Om raadsleden betrokken te houden, moet het proces sneller verlopen. De naamgeving van het project was ongelukkig. Bewoners dachten dat de gemeente het plangebied had opgerekt. Over (de status van) de Parkennota is niet goed gecommuniceerd; er had duidelijk moeten worden gezegd en gemotiveerd dat sprake was van een beleidswijziging.

Toepassing van dit proces op andere stedelijke ontwikkelingen

Het is in andere steden ondenkbaar dat oude wijken worden opgeknapt zonder participatie. Dat moet in Almere ook gemeengoed worden. Een gemeenschappelijk gedragen proces betekent overigens niet dat er geen meningsverschillen mogelijk zijn. Hiermee ga je naar het college of de raad, de gemeenteraad neemt de uiteindelijke beslissing. Het gaat bij participatie niet om het streven naar consensus, maar om het goed beschrijven van de verschillende opvattingen. Je moet proberen zo veel mogelijk partijen te betrekken en de besluitvorming zuiver houden.

De intensiteit van het proces en de kosten die daarmee samenhangen, zijn vergelijkbaar met andere projecten. Almere heeft echter weinig ervaring met herstructurering en verdichting en de eerste keer is daarom altijd een leerproces. Inbreidingsplannen gaan altijd moeizamer dan uitbreidingsplannen. De organisatie (PBS, DSO) is nog niet ingericht op bewonersparticipatie. Er zijn in Almere veel minder van dit soort projecten dan in andere grote steden. De organisatie is nog niet professioneel op dit terrein, het is een leerproces.

Het participatieproces voor De Laren is een succesvolle investering geweest. Alleen moet het nog 'geautomatiseerd' worden; het moet een onderdeel worden van de normale manier van werken. Het sluiten van coalities is essentieel. De gemeente doet het samen met haar partners in de wijk en met bewoners. Bespreek met hen alternatieven en varianten en maak hen onderdeel van de afweging.

3.6 Evaluatiegesprekken gemeenteraad

Ter afsluiting van de evaluatie is in individuele gesprekken teruggeblikt op de participatie met 7 gemeenteraadsleden uit raadsperiode 2006-2010, die betrokken waren bij de behandeling van de plannen voor De Laren. Niet alle raadsleden hebben het participatieproces zelf van nabij gevolgd. Wel hebben zij over het algemeen een goede voeling gehouden met diverse betrokken groepen.

Algemene indruk

Zowel door het resultaat (Ontwikkelingsplan De Laren) als door de manier waarop dit in samenspraak met bewoners tot stand is gekomen, hebben bijna alle raadsleden een positieve indruk van het participatieproces. Dat een kleine groep bewoners teleurgesteld is in het plan en/of het verloop van het proces, is bij hen bekend. Zij vinden het belangrijker dat een overgrote meerderheid wel tevreden is.

Eén raadslid heeft de indruk dat het proces niet goed is verlopen. In zijn optiek had ook het aantal woningen ter discussie moeten staan. Door het uitgangspunt 400-500 woningen viel in feite weinig in te spreken en was het weinig zinvol om een participatieproces te organiseren.

De aanpak

Hoewel het proces experimenteel was en het 'afwachten was waar je uitkomt', menen raadsleden dat de vorm van de participatie goed gekozen was. Volgens sommigen waren er binnen het Havenpanel echter te sterk uiteenlopende belangen. En zijn er bij aanvang fouten gemaakt die van invloed zijn geweest op het verdere verloop. Zo waren de omvang van het

plangebied en de kaders (wat stond vast en waar kon men over meepraten) voor bewoners niet duidelijk genoeg.

Doelen en meerwaarde participatie

De twee voornaamste doelen van het participatieproces waren volgens raadsleden het creëren van draagvlak en een kwalitatief goed plan. Beide doelen zijn volgens hen behaald.

Zij vinden dat er een goed plan ligt met een heldere reactienota. In hoeverre het plan door de participatie 'beter' is geworden, valt niet te staven. Wel heeft het proces meerwaarde gehad door het opdoen van ervaring met deze vorm van participatie.

Het proces

De raadsleden vinden dat het proces oprecht en integer was en dat er niet is gestuurd. In bepaalde gevallen (naamgeving, bewonerspeiling) leek dat mogelijk wel zo in de ogen van bewoners. Daardoor is het nodige wantrouwen ontstaan. Aan de andere kant is er bij sommige bewoners een diepgevoerd wantrouwen dat niet weg te nemen valt; de onderbouwing voor de noodzaak van woningbouw wordt bijvoorbeeld gewoon niet geloofd.

Volgens raadsleden springt een aantal positieve aspecten van het proces eruit:

- de geboden ruimte voor keuzes (waaronder de keuze van het stedenbouwkundig bureau);
- begrip bij bewoners dat er (confronterende) keuzes gemaakt moeten worden, bijvoorbeeld hoogbouw of laagbouw op een groter oppervlak;
- de dialoog tussen groepen met verschillende belangen;
- de openheid van het proces: er is getracht zoveel mogelijk mensen 'mee te nemen'.

Tegelijkertijd had het proces op een aantal punten beter gekund:

- bij aanvang is verzuimd om de 'waaromvraag' (het belang van extra woningen) goed toe te lichten;

- de uitvoering van de bewonerspeiling was niet goed en heeft negatieve emoties opgeroepen (het was een woonwensenonderzoek, geen 'opiniepeiling');
- naamgeving van het plangebied was niet goed;
- het verwachtingenmanagement kon beter om teleurstelling te voorkomen (men begreep niet goed waar men over ging en waarover niet);
- de plannen voor De Laren zijn als op zichzelf staand project gecommuniceerd, terwijl in Almere Haven ook andere ruimtelijke projecten actueel waren of zouden worden;
- parallele processen zoals de verplaatsing van de voorzieningen uit De Laren naar De Wierden waren voor het Havenpanel niet inzichtelijk en wekten de indruk dat de gemeente toch haar eigen gang ging.

De leerpunten

Raadsleden benoemen een aantal leerpunten, die deels dilemma's blijken:

Voor- en tegenstanders samen of apart

Raadsleden denken hier verschillend over. Sommige achten het niet zinvol om voor- en tegenstanders samen in een participerende groep te zetten, wanneer een bepaald deel zich blijft verzetten tegen een fundamenteel besluit. Bij De Laren hebben deze groepen 'last van elkaar gehad'. Het zou beter zijn als (kandidaat)deelnemers aan de participatie zich achter het principebesluit scharen en zich tevens committeren aan uitgangspunten en spelregels.

Een alternatief kan zijn om te kiezen voor 'gescheiden trajecten', bijvoorbeeld op basis van belangen of standpunten.

Andere raadsleden vinden dat voor- en tegenstand er nu eenmaal bij hoort, dat het voor beide partijen goed is om elkaars argumenten te horen. En dat het aan de projectorganisatie is om dit in goede banen te leiden, door bijvoorbeeld duidelijke grenzen te stellen en geen discussie buiten de agenda toe te staan.

Tijdspanne en stappen in het proces

Voor sommige mensen waren de stappen in het ontwerpproces voor De Laren te groot. Een korte toelichting op een complex onderwerp als ontsluiting volstaat niet om bewoners de gemaakte afwegingen te laten begrijpen. Aan de ene kant is het van belang om voor tempo in het proces te zorgen omdat bewoners afhaken als de planvorming te lang duurt. Aan de andere kant moeten deelnemers zich niet opgejaagd voelen. Goed afgewogen stappen in het proces en het vastleggen en communiceren van de planning zijn dus belangrijk.

Participatie in de toekomst

Raadsleden vinden dat bewonersparticipatie in de toekomst per geval bekeken moet worden. Men vindt participatie alleen nuttig voor veranderingen in bestaand gebied, dus niet voor nieuwbouwlocaties. Een omvangrijk proces als de participatie voor De Laren is alleen geschikt voor grote projecten. Voor kleine projecten moet participatie kleinschaliger worden georganiseerd.

Conclusies

4.1 Algemene conclusies

Op basis van de gevoerde evaluatiegesprekken en de ingevulde evaluatieformulieren direct na afloop van bijeenkomsten kan geconstateerd worden dat er sprake is geweest van een goed georganiseerd participatieproces dat op brede waardering kan rekenen in Almere Haven. De participatie heeft het draagvlak voor het project vergroot. Het proces is echter niet vlekkeloos geweest en er zijn diverse aanbevelingen voor verbetering.

Het initiatief tot participatie en de hieruit voortgekomen dialoog tussen gemeente en bewoners en tussen voor- en tegenstanders van het plan wordt gewaardeerd. De meest positief ervaren onderdelen van het proces zijn de schouwen in het gebied, de interactieve werksessies en de selectie van het stedenbouwkundig bureau. Veel deelnemers zien elementen terug in het plan die zij zelf hebben aangereikt in de bijeenkomsten. In de ogen van de meeste deelnemers aan de Havengesprekken (Havenpanel), de projectorganisatie, wethouders en raadsleden is er als resultaat van het participatieproces een beter plan gemaakt, in elk geval gevoelsmatig (want een vergelijking kan niet gemaakt worden).

Veel van de kritiek op het proces is terug te voeren op de uitgangspunten, voornamelijk op het besluit om 400-500 woningen te bouwen in een groen gebied. Dit viel zwaar bij de deelnemers aan het participatieproces. De start van het planproces is in dat verband ongelukkig te noemen. De informatiefolder over het project (aankondiging en tevens uitnodiging om mee te praten) ging vergezeld van een bewonerspeiling. In de bewonerspeiling lag de focus op vragen rond woonwensen, opdrachtgeverschap en de woonomgeving. Daardoor ontstond bij velen het gevoel dat er sprake was van een woonwensenonderzoek voor mogelijke toekomstige bewoners en niet zozeer een 'bewonerspeiling' (in de zin van opiniepeiling) voor omwonenden. De startbijeenkomst (Havengesprek 1) was tevens een bijeenkomst waar geïnteresseerden informatie konden krijgen van architecten en 'ervaringsdeskundigen' over vormen van opdrachtgeverschap. Hierdoor voelden veel omwonenden zich voor een voldongen feit gesteld.

De té voortvarende start van het ontwerpproces waarbij de gemeentelijke organisatie niet genoeg tijd nam voor en aandacht gaf aan de bespreking van de uitgangspunten met de omgeving, is het belangrijkste punt van kritiek. Er is verzuimd om het grotere (maatschappelijke en stadsdeelbrede) belang van het project helder en duidelijk te communiceren. Hierdoor zijn de uitgangspunten in het proces steeds weer ter discussie gesteld en dit heeft geleid tot irritaties (ook tussen de deelnemende Havenaren onderling).

Andere punten van kritiek hebben hoofdzakelijk betrekking op het managen van verwachtingen. Door de ambitieuze opzet van het participatieproces waren de verwachtingen bij de deelnemers hoog. Welke ruimte er was voor inspraak (waar men over ging en waarover niet) en hoe werd omgegaan met de inbreng van het Havenpanel was onvoldoende duidelijk. Daarnaast hebben doorkruisende processen tot veel discussie en ongenoegen geleid. Ook dit is een aspect van verwachtingenmanagement; bij aanvang van het proces is niet stilgestaan bij de dynamische omgeving waarin ruimtelijke plannen vorm krijgen.

4.2 Terugkoppeling naar de evaluatiedoelen

De gemeenteraad heeft vier evaluatiedoelen geformuleerd (zie hoofdstuk 1). Per evaluatiedoel kan het volgende geconcludeerd worden.

Evaluatiedoel 1: leerpunten voor de organisatie

Participatie kan op brede waardering rekenen, zowel bij de burger als bij de projectorganisatie en politiek. De gemeente leert de burger beter kennen en visa versa. Ook ontstaat bij goede participatie door de dialogen tussen verschillende belanghebbenden meer onderling begrip, meer draagvlak en een beter inzicht in de afwegingen. Wel zijn er in de evaluatiegesprekken diverse verbeterpunten naar voren gekomen voor volgende projecten.

Start zorgvuldig; neem de omgeving mee in reeds gemaakte afwegingen. Het belangrijkste leerpunt is dat bij de start van een dergelijk participatieproces meer tijd en aandacht moet worden besteed aan uitleg aan de om-

geving. Waarom is de beoogde ontwikkeling noodzakelijk? Geef voldoende aandacht voor kennisopbouw bij de burger en neem de tijd voor een goede bespreking van de kaders (uitgangspunten) en randvoorwaarden. De gemeente moet zich meer bewust zijn van haar grote kennisvoorsprong en haar voorsprong in het denkproces: de gemeentelijke organisatie heeft allerlei afwegingen al gemaakt, maar voor de omgeving moet dit proces nog 'bij nul' starten. Het reserveren van voldoende tijd in de startfase voor toelichting (en motivatie) van de gemaakte afwegingen kan voorkomen dat verderop in het traject tijd verloren gaat aan terugkerende discussies over de kaders.

Interactie en toegankelijkheid werkt

Ten aanzien van de aanpak van participatie kan gesteld worden dat kleinschalige, interactieve werkvormen (werkateliers, schouwen) beter gewaardeerd worden dan grootschalige discussieavonden. Ook de toegankelijkheid van de projectleiding wordt zeer positief beoordeeld. Constructieve, laagdrempelige en persoonlijke interactie leidt dus tot grote waardering in de omgeving.

Greep op het proces geeft waardering

Het zelf mogen selecteren van het stedenbouwkundig bureau wordt door velen in het Havenpanel als positief punt aangemerkt. Dit ligt in de lijn der verwachting: hoe meer greep je de omgeving op inhoud en proces geeft, des te groter zal de waardering zijn. Het is echter niet mogelijk om belanghebbenden over alle aspecten van een plan te laten meebeslissen. Over het algemeen zijn de mogelijkheden in het proces (hoe pakken we dit planproces aan?) groter dan in de inhoudelijke afwegingen en het is verstandig om daar ruimte te bieden. De selectie van het stedenbouwkundig bureau is daar een goed voorbeeld van.

Verwachtingmanagement: biedt zekerheid en duidelijkheid waar dat kan. Er is bij de deelnemers aan de participatie een behoefte te constateren aan zekerheid over proces en inhoud. Zo heeft bijvoorbeeld de tussenkomst van nieuwe ontwikkelingen in het planproces een negatief effect gehad. Helaas is inhoudelijke dynamiek in de praktijk van de meeste planproces-

sen niet te vermijden. Het is verstandig om hier in het begin op te wijzen en dit te blijven benadrukken. Echter, waar zekerheid en duidelijkheid kan worden gegeven, moet dit ook gebeuren: spreek helder af wat de participatie inhoudt en wat met de inbreng wordt gedaan. Zorg ook voor tijdige en duidelijke communicatie over bijeenkomsten, stand van zaken en genomen besluiten.

Evaluatiedoel 2: (kosten)effectiviteit en meerwaarde van participatie

Het is niet eenvoudig om de (kosten)effectiviteit van het participatieproces te bepalen. De totale kosten van de participatie voor De Laren bedragen ongeveer € 270.000 (2008-2009). Dit bedrag is een indicatie. Directe kosten (kosten gemoeid met de bewonerspeiling en de Havengesprekken) kunnen grotendeels worden bepaald op basis van beschikbare facturen, maar indirecte kosten (organisatie, overleg met belanghebbenden, omgevingsmanagement en communicatie) zijn geschat. In de urenregistratie voor het project is geen onderscheid gemaakt tussen werkzaamheden met betrekking tot de participatie en reguliere planvorming.

De effectiviteit van de participatie zit hoofdzakelijk in 'vermeden kosten', dat wil zeggen kosten die worden gemaakt wanneer er geen participatie plaatsvindt. Voorbeelden van dergelijke 'vermeden kosten' zijn: de kosten van een nieuw planproces doordat de politiek het plan afwijst wegens gebrek aan draagvlak. Of hoge kosten voor (vertraging door) bezwaar- en beroepsprocedures, vanwege grote weerstand in de omgeving. Men kan alleen gissen hoe hoog deze vermeden kosten zijn. Op dit moment valt slechts te constateren dat het participatieproces heeft geresulteerd in een ontwikkelingsplan dat in één maal door de gemeenteraad is vastgesteld, waar dit bij andere gevoelige projecten in Almere vaak niet het geval is.

Meerwaarde

Algemeen kan worden gesteld dat een goed participatieproces leidt tot een lager risico op politieke en/of juridische afwijzing. Daarmee worden kosten vermeden voor langdurige planvormingsprocessen en wordt kapitaalvernietiging voorkomen.

De meerwaarde van de participatie komt verder tot uitdrukking in het belang dat bewoners hechten aan inspraak en de waardering die zij hebben voor dit proces. Bijna alle partijen betrokken in dit onderzoek (deelnemers Havenpanel, projectorganisatie, bestuur, raad) oordelen dat het plan beter is geworden doordat de wensen van de omgeving zijn verwerkt. Participatie zorgt voor meer betrokkenheid bij en draagvlak voor plannen in de omgeving. Daarnaast activeert het bewoners en draagt het bij aan het ontstaan van sociale netwerken in de wijk: deelnemende bewoners en organisaties ontmoeten elkaar en leren om met elkaar samen te werken.

Evaluatiedoel 3: effect van de participatie op het politieke proces

Opvallend is de kennis van de gemeenteraadsleden over het participatieproces. Blijkbaar heeft dit proces sterk geleefd en is er relatief veel interactie geweest tussen burgers en politiek. Dat is positief en heeft toegevoegde waarde. Zowel de burgers als de raadsleden worden daarmee actiever betrokken bij de keuzes in de planvorming. Door het intensieve participatieproces en de inbreng van de eigen belangen door burgers en organisaties kan de politiek beter haar kernrol vervullen: het afwegen van de argumenten die in dat proces aan de orde komen.

Opvallend is ook dat een grote groep burgers het politieke proces nauw heeft gevolgd. Burgers hebben op verscheidene momenten rechtstreeks een beroep gedaan op raadsleden om hun belangen te verdedigen. Soms zijn daarbij verwachtingen ontstaan die tot teleurstelling hebben geleid. Algemeen kan worden gesteld dat participatie en betrokkenheid van burgers bij planvorming het belang van consistente, transparante en goed gemotiveerde politieke besluitvorming vergroot.

Het vierde evaluatiedoel (aanbevelingen) wordt in het volgende hoofdstuk behandeld.

Aanbevelingen

5

Er zijn in de evaluatiegesprekken vele aanbevelingen gedaan. Veel is projectspecifiek en niet letterlijk bruikbaar voor andere projecten. Onderstaande aanbevelingen zijn gebaseerd op de evaluatiegesprekken, maar vertaald naar meer algemeen toepasbare aanbevelingen.

Participatie loont

De interactie tussen bewoners onderling en tussen bewoners en gemeente leidt tot groter wederzijds inzicht in argumenten en belangen. Er ontstaat meer draagvlak voor plannen en plannen worden beter beoordeeld doordat de belangen van omwonenden een volwaardiger plaats hebben gekregen. Gemeente en bewoners komen op deze wijze dicht bij elkaar.

Het belang van een duidelijk verhaal

Het is belangrijk om een duidelijk doel te formuleren voor het project en voor het participatietraject (informerend, consulterend of meebeslissend). Ook een goede onderbouwing van nut en noodzaak (maatschappelijk belang) van het project is van groot belang. Op dat punt heeft de gemeente vaak een voorsprong in kennis en gemaakte afwegingen. De omgeving moet daarin eerst op hetzelfde niveau komen alvorens gestart kan worden met inhoudelijke discussies.

Belang van een zorgvuldige start

De hiervoor genoemde punten (doel participatie, doel project, nut en noodzaak) moeten met name in de startfase aan de orde komen. Neem bij gevoelige projecten voldoende tijd voor deze zaken. Sta zorgvuldig stil bij de kaders voor de planvorming. Licht ze toe en geef voldoende ruimte voor discussie en emoties. Maak vervolgens afspraken over het onderschrijven (of accepteren) van de kaders, over de beïnvloedingsruimte die de bewoners hebben in het proces (waar kunnen ze over meepraten en waarover niet) en over het omgaan met conflicterende standpunten.

Verwachtingenmanagement: wees duidelijk waar dat kan

Geef duidelijke informatie over het betreffende plan en welk gebied het beslaat. Maak duidelijk hoe het stedenbouwkundig proces en het besluitvormingsproces verloopt en welke ruimte daarin is voor bewonersinbreng.

Bepaal goed wat de kaders en randvoorwaarden voor de planontwikkeling zijn en waar de grenzen van de bewonersinbreng liggen: wat kan wel en wat kan niet beïnvloed worden door bewoners?

Geef ruimte voor inbreng waar dat kan: meesturen geeft draagvlak. Denk daarbij allereerst aan proceselementen: vraag de omgeving hoe en hoe intensief zij betrokken willen zijn. Welke onderwerpen moeten in de participatie aan bod komen?

Wees tegelijkertijd duidelijk dat ruimtelijke planprocessen vaak dynamisch zijn en dat er een flexibele instelling nodig is.

Uitgekiend proces: iedereen komt aan bod

Betrek alle direct belanghebbenden bij het participatieproces (zowel bewoners als belangengroepen, ondernemers, verenigingen, etc). Geef hun belang een plek in het proces. Denk wel goed na over doel en aanpak van de verschillende processtappen en activiteiten: bij werkateliers over de inrichting van het gebied discussiëren we niet opnieuw over nut en noodzaak van het project als geheel. Die discussie moet bij aanvang afgerond zijn.

Meer dan bijeenkomsten

Een belangrijk deel van het participatieproces is 'onzichtbaar'; het bestaat uit de tijd en energie die een projectorganisatie besteedt aan het onderhouden van relaties met bewoners en belanghebbenden, tussentijdse gesprekken, briefuitwisselingen en dergelijke.

Zorgvuldigheid in stappen

Een goede verantwoording en uitleg van uitgangspunten, randvoorwaarden en resultaten is van groot belang voor draagvlak. Deskundigen zijn zich vaak onvoldoende bewust van hun kennisvoorsprong op bewoners en nemen te snel te grote stappen in het proces. Neem tijd om keuzes en afwegingen (ook tijdens het proces) toe te lichten en goed uit te leggen.

Benoem het proces in stappen en voer elke stap ook uit, sla geen stappen over. Pas de stappen in het project aan aan de mate waarin bewoners be-

trokken (willen) worden. Kies voor (inter)actieve en gevarieerde werkvormen en zorg dat de organisatie en het materiaal goed verzorgd zijn. Zorg ook voor een toegankelijke projectleiding.

Geef aandacht aan zorgen/vragen/bezwaren

Besteed tijdens het hele proces tijd en aandacht aan zorgen/vragen/bezwaren van deelnemers, zowel van voorstanders als van tegenstanders. Zorg dat mensen zich gehoord voelen en kanaliseer ongenoegen: ruim hier telkens tijd voor in en ga er op in. Besteed zo nodig aandacht aan specifieke (sub)groepen. Geef steeds duidelijk de grenzen aan van het proces en de (on)mogelijkheden hierover te discussiëren. Dat vergt wel vaardige medewerkers.

Continuïteit in communicatie, ook in stille tijden

Zorg voor continuïteit in communicatie tijdens het proces, ook tijdens perioden met weinig nieuws. Stilte in communicatie leidt tot ruis in de omgeving.

Eigen huis op orde

Zorg voor beleidsconsistentie: check goed of er geen tegenstrijdigheden in beleid zijn. Als sprake is van beleidswijzigingen: leg ze goed uit, leg ze vast en leg ze voor ter besluitvorming aan bestuur en/of gemeenteraad. Breng parallelle planprocessen in kaart. Welke invloed hebben deze op het proces? Eigen medewerkers en begeleiders (projectorganisatie) moeten goed op de hoogte zijn van de randvoorwaarden: kenmerken gebied, omgevingsfactoren, wet- en regelgeving, beleidskeuzes, liggen de kaders vast of is er ruimte, etc.

Eigen vaardigheden op orde

Bewonersparticipatie moet worden verankerd in de gemeentelijke werkwijze: het moet een vaste routine worden bij ontwikkelingsplannen. Maar maatwerk is geboden. Dat vergt van de projectleiding allereerst een goed gevoel voor het krachtenveld in de wijken en een maatschappelijke sensitiviteit. Daarnaast is participatie een vorm van onderhandelen met niet-pro-

fessionele gesprekspartners. Ook dat vergt de nodige sociale en strategische vaardigheden.

Betrokken bestuur en politiek

Participatie vraagt een betrokken bestuur. Op bepaalde momenten moet het bestuur zelf in direct gesprek gaan met de omgeving. Een goede bepaling en timing van de agenda is daarbij nodig. Doe dit samen met de omgeving ('waarover moeten we met de wethouder praten?'). Laat de kaders voor de participatie vaststellen door de politiek om het proces zuiver te houden. Geeft de politiek inzicht in het proces door hen periodiek te informeren en in de gelegenheid te stellen om aanwezig te zijn bij participatiebijeenkomsten.

Geïnterviewden en interviewers

Havenpanel

Groep 1 Niet omwonenden

Dhr. J.N.A.N. van Bragt
Dhr. F.W. de Roos
Dhr. J.W. de Roos
Mw. M. Sprong
Mw. M. Walsteyn-Rooth

Groep 2 Omwonenden

Mw. M. Bitter
Dhr. M. Bitter
Dhr. J. Bunschoten
Mw. A.J. van Dijk
Dhr. A. ter Haar
Mw. M. van der Harts-van de Kamp
Dhr. P. van Kersen
Mw. R. van Kersen
Dhr. J. Knop

Groep 3 Belangengroepen

Mw. L. Crouwel
Mw. J. Galiart
Mw. T. Hegeman
Dhr. P. Mes
Mw. B. van Mil
Dhr. R. Reijnders
Mw. I. Schwab

Groep 4 Sportverenigingen en Jeugdland

Dhr. A. Boonstra
Dhr. G.L.M. Lammers
Dhr. S. Mangal
Dhr. S. Molenbroek
Mw. E. Nieboer
Dhr. M. van Veghel

Projectorganisatie

Linda Baan, projectleider De Laren, gemeente Almere
Gerda Blom, voormalig programmanager Haven, gemeente Almere
Marie-José Deckers, beleidsadviseur Haven, gemeente Almere
Ton Eggenhuizen, ecooloog, gemeente Almere
Rogier Koreman, beleidsmedewerker sport, gemeente Almere
Judith Lekkerkerker, adviseur communicatie en proces, Inbo
Danny Louwerse, programmamanager Haven, gemeente Almere
Reinier Nijland, landschapsadviseur, gemeente Almere
Esther Vlaswinkel, stedenbouwkundige, Inbo
Pieter van Wesemael, stedenbouwkundige, Inbo

Wethouders (periode 2006-2010)

Adri Duivesteijn, wethouder Ruimtelijke Ordening
Arno Visser, wethouder Stedelijk Beheer (portefeuillehouder)

Raadsleden (periode 2006-2010)

Roelie Bosch, ChristenUnie
Nico van Duijn, Leefbaar Almere
Johan van der Kroef, CDA
Jan Lems, D66
René Maertens, VVD
John van der Pauw, PvdA
Ruud Pet, Groen Links

De evaluatie is uitgevoerd door

Victor Coenen, Witteveen & Bos (gespreksleider en onafhankelijke participatiedeskundige)
Loek van der Geest, bureau Onderzoek en Statistiek, gemeente Almere (onderzoeksleider)
Marian Huisman, bureau Onderzoek en Statistiek, gemeente Almere (onderzoeker)
Linda Baan, projectleider De Laren (coördinatie)
Janny Brakkee, projectassistente De Laren (organisatie)

Samenvatting internetenquête naar bekendheid De Laren

Inleiding

Als onderdeel van de evaluatie van het participatietraject rond de ontwikkeling van het plangebied De Laren is de bekendheid van de plannen onder de bewoners van Almere Haven en hun betrokkenheid bij de plannen gemeten.

Verantwoording en respons

Het onderzoek is gehouden onder de deelnemers aan het gemeentelijke onderzoekspanel die via internet bereikbaar zijn. Van deze groep zijn alleen de leden die in Almere Haven wonen aangeschreven. Het betreft in totaal 443 Havenaren. Medio juni 2010 is aan hen een korte digitale vragenlijst voorgelegd. Na twee weken is met 284 ingevulde vragenlijsten een respons bereikt van 64%. De gemiddelde leeftijd van de respondenten ligt iets hoger dan die van de Havenaren v.a. 18 jaar (54 vs 48 jaar). Andere specifieke kenmerken van het onderzoekspanel zijn dat jongeren daarin onder- en hoger opgeleiden oververtegenwoordigd. Bij lezing van de resultaten dient daarmee rekening gehouden te worden.

Voor de rapportage is gekozen om de resultaten van respondenten van de wijken rond het gebied De Laren te clusteren in twee groepen. Het eerste cluster wordt gevormd door respondenten uit de westelijke kant van Haven. Een tweede cluster vormen de respondenten in de overige wijken van Haven, ruwweg de oostelijke kant van Haven. Hiermee wordt duidelijk of bewoners die dichtbij het plangebied wonen (dus de westelijke kant) meer bekendheid met de ontwikkelingen in het gebied hebben dan bewoners die verder weg wonen (de oostkant van Haven). De verdeling van respondenten over deze twee gebieden wijkt niet heel erg af van de verhouding in de 18+ bewoners van Haven.

	West	Oost
Respons	40%	60%
Haven 18+ per 1-6-2010	46%	54%

Tevreden bewoners in Almere Haven

Opvallend is de grote tevredenheid over het wonen in de eigen woning, de woonwijk en in Almere Haven. Wat betreft de eigen woning en woonwijk is hierin geen verschil tussen de twee clusters van wijken. Tevredenheid over het wonen in Almere Haven is echter significant hoger in het cluster West dan in het cluster Oost.

Tevredenheid woning, woonwijk en Haven

	Zeervre- den	Tevreden	Niet tevre- den, niet ontevreden	Ontevreden	Zeervre- ontevreden	Totaal
De eigen woning	60%	34%	5%	1%	0%	100%
De woonwijk	31%	51%	10%	5%	2%	100%
Almere Haven	41%	49%	8%	1%	0%	100%

Respondenten in het cluster West zijn daarnaast ook positiever gestemd over de toekomst van de eigen woonwijk dan de respondenten aan de Oostzijde van Haven. In West denkt men vaker dat de eigen buurt het komende jaar vooruit zal gaan en minder vaak dat deze achteruit zal gaan. Aan de Oostzijde is deze visie juist omgekeerd.

Er zijn veel aspecten die een buurt een fijne buurt maken om in te wonen. Voor bewoners van Haven is groen veruit het belangrijkste aspect dat daarvoor bepalend is. Ook rust is belangrijk voor een fijne buurt, gevolgd door veiligheid en contact met (mede)bewoners.

Bewoners van het westelijk deel vinden rust en groen nóg belangrijker dan die van het oostelijke deel. In het oostelijke deel wordt contact met medebewoners belangrijker gevonden dan in west.

Belangrijke aspecten voor een fijne buurt

	Totaal	West	Oost
Groen	70%	76%	66%**
Rust	58%	66%	53%*
Veiligheid	39%	42%	37%
Contact met (mede)bewoners	25%	19%	30%*
Water	19%	20%	18%
Bereikbaarheid	15%	12%	18%
Mijn type (mede)bewoners	13%	13%	13%
Voldoende parkeerplaatsen	13%	13%	13%
Speelplekken voor kinderen	11%	9%	13%
Winkels	9%	4%	12%
Levendigheid	6%	4%	8%
Verschillende typen (mede)bewoners	6%	4%	7%
Gezondheidscentrum	6%	6%	5%*
Buurthuis	1%	3%	0%*
Ontmoetingsplekken voor jongeren	0%	1%	0%*

N.B. Maximaal 3 antwoorden per respondent

* verschillen Oost en West significant, Pearson Chi-Square < 0,05

** Pearson Chi-Square 0,057

Bekendheid ruimtelijke plannen Haven, waaronder De Laren

In Haven spelen momenteel een groot aantal ruimtelijke projecten. Niet elk project is bij de respondenten even bekend. Het meest bekend zijn de projecten 'Verbreiding A6', 'Kustzone Haven' en 'Ontwikkeling Sportpark De Wierden'. Het is niet geheel verrassend dat de projecten 'Ontwikkeling Sportpark De Wierden', 'Ontwikkeling De Laren' en 'Ruimtelijke Visie en Groot Onderhoud De Wierden' in het westelijk deel van Almere Haven bekender zijn dan in het oostelijk deel van Haven. Deze projecten liggen immers in het westelijk deel van Almere Haven. 'Bebouwing Tuinderswerf' is daarentegen weer bekender in het oostelijke deel van Haven.

Bekendheid ruimtelijke projecten Haven(% bekend)

	Totaal	West	Oost
Verbreiding A6, het weggedeelte langs Almere Haven	92%	96%	90%
Kustzone Almere Haven	88%	88%	88%
Ontwikkeling Sportpark De Wierden (Wierdenpark)	72%	80%	66%*
Bebouwing Tuinderswerf	65%	55%	71%*
Ruimtelijke Visie en Groot Onderhoud De Wierden	56%	71%	46%*
Ombouwen van kantoren tot woningen in De Werven	45%	40%	48%
Ontwikkeling De Laren	36%	61%	25%*
Herontwikkeling Ambachtsmark	27%	22%	31%
Verplaatsing hoogspanningsleiding	20%	25%	17%

* verschillen tussen West en Oost significant, Pearson Chi-Square < 0,05

Respondenten die in eerste instantie niet bekend bleken met de projecten 'Ontwikkeling Sportpark De Wierden (Wierdenpark)' en 'Ontwikkeling De Laren', dit betrof 28% vs 65%, kregen een korte uitleg van deze projecten aangereikt. Uiteindelijk bleek van deze groep 70% de projecten alsnog echt niet te kennen en 30% had in tweede instantie toch wel eens van de projecten gehoord.

Bekendheid aspecten De Laren

Van de diverse aspecten van het project De Laren hebben de nieuwe supermarkt, de geplande 445 nieuwe woningen en de plannen voor voorrang voor Havenaren bij de woningtoewijzing de meeste bekendheid. Sommige onderdelen van het plan hebben echter (nog?) maar weinig bekendheid, zoals de verhuizing van de Brede School en de verplaatsing van het buurthuis. Ook ruimtelijke aspecten (de ontsluiting van de wijk) en onderdelen van het participatieproces (uitgangspunten geformuleerd door bewoners; het plan is goedgekeurd door de gemeenteraad) zijn bij meer dan de helft van de respondenten niet bekend.

Bekendheid met aspecten van het plan

Goed bekend	Beetje bekend	Niet bekend	Total	
Nieuwe supermarkt	27%	34%	39%	100%
445 nieuwe woningen bouwen, huur en koop	23%	53%	24%	100%
De gemeente wil Havenaren voorrang geven bij woningtoewijzing	23%	30%	48%	100%
Verplaatsing sportvoorzieningen	18%	36%	46%	100%
Het plan is goedgekeurd door de gemeenteraad	17%	26%	57%	100%
Verplaatsing Jeugdland	17%	23%	60%	100%
Havenpanel denkt mee over het plan	17%	35%	48%	100%
Oprichting Havenpanel voor betrokken bewoners	16%	38%	47%	100%
Geen directe ontsluiting van de wijk naar de Havendreef en de A6	15%	22%	63%	100%
Verplaatsing buurtcentrum Wierdendok	13%	16%	72%	100%
Groen, wandel- en fietsroutes	13%	41%	46%	100%
Verhuizing Brede School De Wierwinde	11%	15%	74%	100%
Bewoners van Haven bepalen 4 van de 10 uitgangspunten voor het plan	10%	28%	62%	100%

Verschillende aspecten van de plannen rond De Laren zijn in het westelijk deel van Almere Haven bekender dan in het oostelijk deel. De verplaatsing van de supermarkt kent in het oostelijk deel de grootste bekendheid: één op de vijf respondenten is hiermee bekend. In het westelijk deel zijn de aspecten: '445 nieuwe woningen', 'nieuwe supermarkt' en 'voorrang bij toewijzing van woningen' het meest bekend.

Bekendheid met aspecten van het plan in West en Oost (% goed bekend)

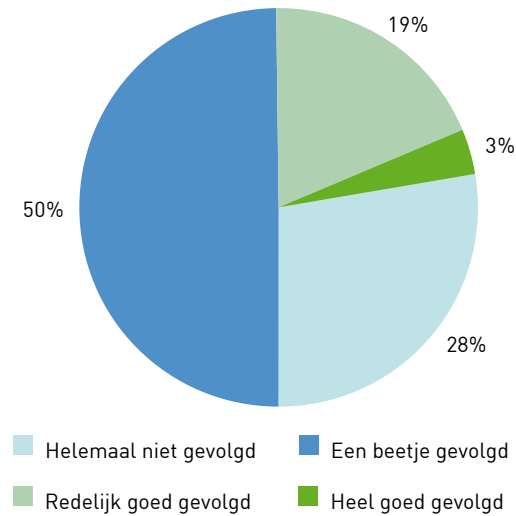
	Totaal	West	Oost
Nieuwe supermarkt	27%	35%	21%*
445 nieuwe woningen bouwen, huur en koop	23%	36%	14%*
De gemeente wil Havenaren voorrang geven bij woningtoewijzing	23%	32%	16%*
Verplaatsing sportvoorzieningen	18%	23%	15%
Het plan is goedgekeurd door de gemeenteraad	17%	25%	12%*
Havenpanel denkt mee over het plan	17%	28%	8%*
Verplaatsing Jeugdland	17%	23%	12%*
Oprichting Havenpanel voor betrokken bewoners	16%	27%	8%*
Geen directe ontsluiting van de wijk naar de Havendreef en de A6	15%	22%	10%*
Verplaatsing buurtcentrum Wierdendok	13%	21%	7%*
Groen, wandel- en fietsroutes	13%	22%	6%*
Verhuizing Brede School De Wierwinde	11%	19%	5%*
Bewoners van Haven bepalen 4 van de 10 uitgangspunten voor het plan	10%	14%	7%*

* verschillen tussen West en Oost significant, Pearson Chi-Square < 0,05

Rol van de media

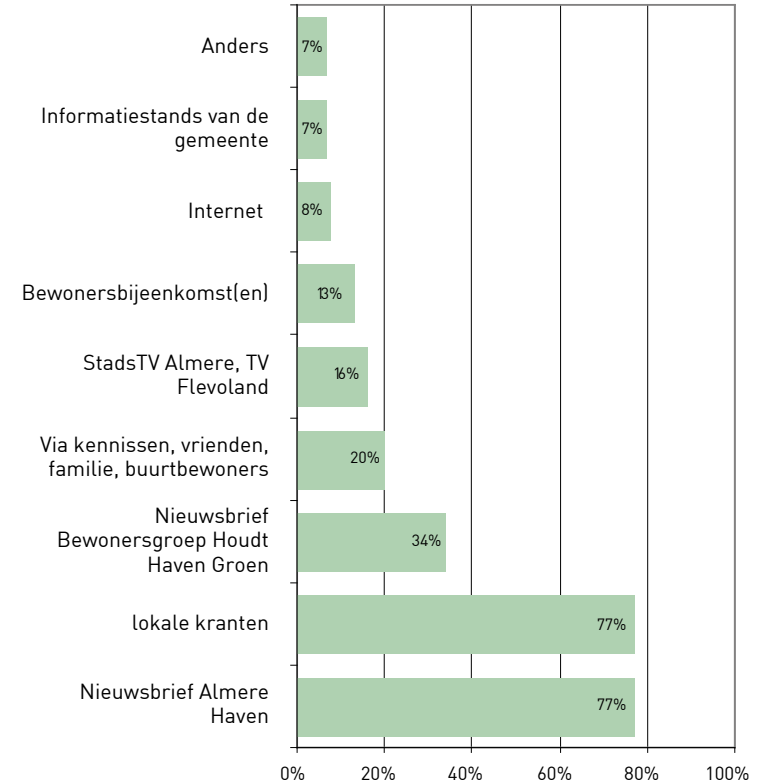
Een op de vijf respondenten heeft de berichtgeving over De Laren in de lokale media redelijk goed gevolgd. In het westelijk deel (29%) volgde men de berichtgeving vaker redelijk goed dan in het oostelijk deel (18%).

Berichtgeving in de media gevolgd?

De nieuwsbrief Almere Haven en de berichtgeving in de lokale media waren verreweg de belangrijkste informatiebronnen over de planvorming rond De Laren. Ook de Nieuwsbrief van de bewonersgroep Houdt Haven Groen speelde voor een derde van de respondenten een rol in de informatievoorziening. De overige informatiekanaalen waren van minder belang voor de informatievoorziening. Opvallend is de kleine rol die internet hierin vervult.

Informatiebronnen

Betrokkenheid bij onderdelen participatieproces De Laren

15% heeft wel eens een informatieavond bezocht. Respondenten uit West (23%) deden dat vaker dan uit Oost (9%). Gemiddeld bezochten zij, de bezoekers van informatieavonden 2,5 maal een bijeenkomst.

De afzonderlijke onderdelen van het participatietraject hebben een wisselende bekendheid. Dat bewoners meedenken en meepraten is het meest

bekend, evenals het protest van een groep bewoners bij de gemeenteraad. Het Havenpanel en de Havengesprekken hebben ook een redelijke bekendheid gekregen. Andere onderdelen zijn wat minder bekend geworden onder de respondenten.

Bekendheid onderdelen participatietraject

	Van ge- hoord	Niet van gehoord	Totaal
Bewoners denken en praten mee in meerdere bijeenkomsten	57%	43%	100%
Bewonersgroep protesteert bij de gemeenteraad	54%	46%	100%
Het Havenpanel	46%	54%	100%
De zogenaamde Havengesprekken	44%	56%	100%
Informatiebijeenkomst in een grote tent op de markt in Haven	35%	65%	100%
Deskundigen en bewoners bezoeken samen het gebied	34%	66%	100%
Deskundigen en bewoners maken samen plannen voor De Laren	30%	70%	100%
Bewoners en gemeente kiezen samen het stedenbouwkundig bureau	20%	80%	100%

De deelname aan de verschillende activiteiten in het kader van het project De Laren ligt vanzelfsprekend een stuk lager. De informatiebijeenkomst in de grote tent trok de meeste deelnemers. Ook heeft een aardig deel meegedaan met het ‘meedenken en meepraten’ en is meegegaan met het protest bij de gemeenteraad.

Deelname aan onderdelen participatietraject

	Deelgeno- men	Niet deel- genomen	Total
Informatiebijeenkomst in een grote tent op de markt in Haven	22%	78%	100%
Bewoners denken en praten mee in meerdere bijeenkomsten	18%	82%	100%
Bewonersgroep protesteert bij de gemeenteraad	15%	85%	100%
De zogenaamde Havengesprekken	12%	88%	100%
Deskundigen en bewoners maken samen plannen voor De Laren	10%	90%	100%
Bewoners en gemeente kiezen samen het stedenbouwkundig bureau	9%	91%	100%
Het Havenpanel	9%	91%	100%
Deskundigen en bewoners bezoeken samen het gebied	8%	92%	100%

Participatie principe

Het belang van bewonersparticipatie bij de ontwikkeling van plannen zoals De Laren wordt breed onderschreven. Maar liefst 86% van de respondenten vindt dit heel belangrijk en nog eens 10% een beetje belangrijk.

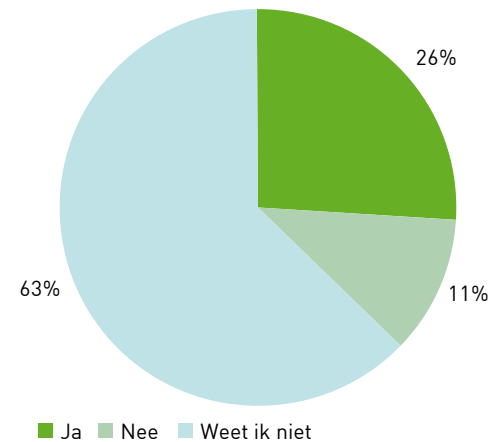
In een open vraag gaven respondenten (degenen die het belangrijk vonden) weer waarom bewonersparticipatie belangrijk is. Ook maakten zij enkele kanttekeningen bij bewonersparticipatie. De opmerkingen zijn in onderstaand kader kort samengevat.

Bewonersinbreng in ontwikkelingsplannen wordt belangrijk gevonden omdat het om de eigen woon- en leefomgeving betreft en het belangrijk is bij ontwikkelingen en veranderingen daarin betrokken te worden. Bewoners willen prettig wonen. Zij zijn de direct belanghebbenden die gevolgen van de plannen aan den lijve zullen ervaren. Het is ook belangrijk omdat bewonersinbreng draagvlak creëert voor de plannen. Bewoners kunnen duidelijk maken wat hun wensen zijn en ook kunnen zij nieuwe ideeën of gezichtspunten inbrengen die zij hebben door hun kennis van en betrokkenheid bij de wijk. Dit kan tot beter resultaten leiden. Gemeente (ambtenaren) hebben meer afstand en geen persoonlijk belang bij de plannen en kijken er op een andere manier naar. De inbreng moet wel serieus genomen worden, sommige respondenten zijn daar kritisch over en menen dat de gemeente niet echt naar bewoners luistert en toch beslist zonder zich iets aan te trekken van bewoners. De kritische geluiden zeggen ook dat er echt ruimte moet zijn voor inbreng en dat zij echt vanaf het begin betrokken moeten worden. Ook moet de organisatie van met name de informatiestromen op orde zijn.

Bewonersbetrokkenheid is het meest van belang als het de directe eigen woonomgeving betreft. Meerder malen wordt gezegd dat Havenaren willen dat het (groene, dorps, gezellige) karakter van Almere Haven behouden blijft.

Heeft de inbreng van bewoners ervoor gezorgd dat de plannen voor De Laren kwalitatief betere plannen zijn geworden? Die vraag is niet voor iedereen te beantwoorden, bijna tweederde van de respondenten hebben hierover geen duidelijke mening. Daarnaast zegt een kwart dat het plan door de inbreng van bewoners beter is geworden en een kleine groep is het tegenovergestelde van mening.

Door inbreng van bewoners een beter plan?

In een open vraag kon deze vraag toegelicht worden. De opmerkingen van betreffende respondenten zijn in onderstaand kader kort samengevat.

De reden dat men hier geen oordeel over kon geven is vooral omdat men niet voldoende op de hoogte is, beperkt betrokken was of niet in de directe omgeving van het plan woonde.

Het plan is beter geworden omdat bewoners, die tenslotte hun eigen wijk het beste kennen, hun ideeën daarin mee hebben kunnen geven. De plannen zijn daardoor aangepast, misschien niet zover als sommigen wilden, maar in samenwerking is het geven en nemen.

De respondenten die het plan voor De Laren door de inbreng van bewoners niet verbeterd vinden zijn van mening dat de gemeente de plannen al gemaakt had en de eigen plannen doordrukt, dat er niet geluisterd wordt naar bewoners en dat bewoners geen echte inspraak in de plannen hebben.

Ten slotte

In een open slotvraag kregen respondenten de gelegenheid nog iets over het onderwerp of over de enquête te zeggen. In onderstaand kader zijn de opmerkingen over het onderwerp weergegeven.

- o Plannen voor de Oostrand zijn geschrapt vanwege (vermeende) tegenstand van bewoners. Wie realiseert zich nu eens dat er ook mensen vóór zijn. Die hoor je n.l. nooit. Durf als gemeente bestuur ook eens gewoon te besluiten wat goed is voor bepaalde groepen in de stad. Ook al komt er tegenstand van een actiegroep.
- o Doordat ik zelf aan de andere kant van Haven woon merk ik dat het plan me niet zo heel erg heeft beziggehouden. Wel realiseer ik me nu door dit onderzoek dat wanneer iets dergelijks in mijn eigen wijk aan de orde zou zijn ik wel betrokken zou willen zijn bij veranderingen.
- o Een prima vragenlijst. Ook de wijze waarop inspraak wordt geregeld. Echter er is zoveel ruimte in Almere, waarom dan toch verdichtingsbouw. Probleem is, er wordt geen gehoor gegeven aan de argumenten van de huidige bewoners. Gemeente zou eens toe moeten geven dat er geld moet worden verdiend (grondexploitatie).
- o Een schriftelijke uitnodiging kreeg ik nadat er al een bijeenkomst was geweest; te laat dus. Dit gebeurt vaker en heb ik al eens telefonisch door gegeven.
- o Geef inwoners meer ruimte. Het raamwerk was te strak waardoor mensen zich niet gehoord voelden. De bebouwingsgraad was bv. veel te hoog gesteld. En dit is stuitend aangezien bv. Overgooi al jaren voor een groot deel “leeg” staat. Er ook nog eens een duur park wordt aangelegd. En dan moeten de gewone mensen allereerst park inleveren en ten tweede weer hutje mutje gehuisvest worden.
- o Had daar op het moment niet zoveel interesse voor, vind het jammer dat het park voor een groot gedeelte gaat verdwijnen.
- o Had graag op de hoogte geweest van een bewonerspanel. Nu zie ik weer meer groen uit Haven/de Wierden verdwijnen, een reden

waarom Havenaars gekozen hebben om in bijv de Wierden te gaan wonen. Maar ook door het groot onderhoud zijn er onnodig veel bomen gekapt, die volgens toen wethouder A. Visser duurzaam zouden worden herplant. Ja met een kettingzaag tot 10 cm.

- o Ik zou willen en meerderen met mij dat de gemeente toch eens van tevoren meer luistert naar de bewoners en niet alles maar doordramt. Haven wordt door dit alles niet beter maar eerder slechter en dat zal met alle verdere plannen voor Wierdenbewoners verder toenemen!
- o Heb een nee-nee sticker op de brievenbus, maar mis daardoor ook de gemeentelijke mededelingen. Lees wel de gemeentelijke info die wél bezorgd wordt.
- o Ik ben benieuwd wat er met de uitslag gebeurt. Verder zou het goed zijn als het oude centrum van Haven gerevitaliseerd wordt, momenteel sluiten diverse winkels en wat krijgen we er voor terug??
- o Ik denk dat ik al duidelijk genoeg ben geweest, of je geeft mensen echt inspraak en laat ze serieus meedenken of je doet het niet! Geef duidelijk aan waar de grensen liggen.
- o Krijgen we nu ook zo'n vragenlijst over de Meenten?
- o Mijn idee is dat de gemeente al lang heeft besloten wat te doen met “project De Laren” en de belangen van de bewoners ondergeschikt zijn aan de gemeentelijke belangen.
- o Net als toen de Velden gebouwd werden zagen de mensen in de Bosgouw al de nadelen van deze wijk. Dit is toen door de gemeente afgewezen. Helaas voor ons hebben wij gelijk gekregen. Zo'n kleine 2500 auto's per dag racen hier door de straatweg is slecht ingericht als 30 km zone en er is geen enkele controle hierop. Met de opening van die nieuwe wijk zullen de problemen alleen maar toenemen maar daar heeft de gemeente gewoon maling aan. Hoe kan het in een democratie dat een plan die door een groot aantal inwoners afgewezen wordt [zoals bouwen in het groen] gewoon doorgaat.
- o Op zich prima om dit zo te doen. Wat mij betreft had het eerder op een algemene manier getoetst moeten worden wat bewoners en dan met name de omwonenden van alle plannen zouden vinden en welke

suggesties zij zelf zouden willen doen om de problemen die Almere Haven kent op te lossen. Misschien waren daar wel heel andere en minstens zo bruikbare oplossingen uitgekomen.

- o Tegen de bouw van De Laren en teveel woningen en geen busdiensten dat is absurd.
- o Toen ik in Almere haven kwam wonen kreeg ik te horen dat er in haven geen nieuwe bebouwing zou komen...inmiddels zijn er meerdere projecten geweest die dit tegenspreken. Het gaat altijd ten koste van groen waar ik zeer aan gehecht ben. Ben dus sowieso tegen dit project.
- o Transparantie zou een goede zaak zijn.
- o Veranderingen zijn soms noodzakelijk, maar het moet ten goede komen aan alle partijen...
- o Voor Havenaren en bewonersvelen wonen in Haven/de Wierden vanwege die ruimte en de aanwezigheid van groen. Aantasting daarvan (wat nu gaat gebeuren) zal ten koste gaan van woongenot.
- o Wacht met te veel woningen te bouwen in Haven.
- o Zijn er ook sociale woningen bij dan schrijf ik me nu in.
- o Zoals ik al zoveel keren gezegd heb. Blijf van het groen af in Almere-Haven. Meer inwoners, meer file's, de boel verstikt. En denkt U nu maar niet dat de winkels in het centrum van Haven het drukker krijgen door al die woningbouw, dat is lariekoek.

